

Fizikai Szemle

MAGYAR FIZIKAI FOLYÓIRAT

A Matematikai és Természettudományi Értesítőt az Akadémia 1882-ben indította
A Matematikai és Physikai Lapokat Eötvös Loránd 1891-ben alapította

XLVIII. évfolyam

7. szám

1998. július

TISZTELGÉS KUNFALVI REZSŐ TANÁR ÚR EMLÉKE ELŐTT

Marx Györgynek, a Társulat elnökének búcsúszavai Farkasréten, 1998. július 14-én

Kunfalvi Rezső szerencsés és boldog ember volt. Akkor született, amikor a relativitáselmélet. Átélté ezt a fizikus-szemmel csodálatos 20. századot, nem mint passzív szemlélő, hanem mint aktív szereplő, aki maga is irányítja az eseményeket.

A modern fizika 70 évvel ezelőtt érkezett meg hazánkba a frissen kinevezett *Ortvay Rudolf* tanszékére, és itt Kunfalvi Rezső is jelen volt. Az első években ő szervezte-adminisztrálta az Ortvay Kollokviumokat, amelyeken egy ország tanulta meg a modern fizikát. Így személyesen ismerte *Bródy Imrét*, *Lánczos Kornélt*, *Neumann Jánost*, *Teller Edét*, *Tisza Lászlót*, *Wigner Jenőt*. Tőlük, mint legautentikusabbaktól hallotta a kvantumelmélet kibontakozását.

Amikor a harmincas években a Villányi-útra, a Cisztercita Gimnáziumba került, nem szakadt meg kapcsolata az élő-fejlődő fizikával. Jelen volt *Eddington*, *Heisenberg*, *Sommerfeld* pesti társulati előadásain. A gimnáziumi tanárokat rendszeresen elvitte a Csillagvizsgálóba. Azok a József Attilás diákok, akikből munkatársaim lettek, mint például *Györgyi Géza*, csillogó szemekkel meséltek Kunfalvi tanár úr óráiról. Azok közé a legendás magyar tanár-egyénségek közé tartozott, mint *Mikola Sándor*, *Novobáczky Károly* és *Vermes Miklós*, akiket úgy irigyel tőlünk a külföld.

Közben járta a természetet, Eötvös nyomában megmászta az Alpokat és megismerte a fizika csúcsait is. Fényképeire és agyába rögzítette élményeit. A modern fizika evolúcióját hitelesen bemutató írásai a Fizikai Szemle gyöngyszemei. *Hevesy Györgyről* festett portréját mindmáig senki nem szárnyalta túl.

A 2. világháború viharai után panaszkodni lehetett, de tenni kellett. Ő vívta ki, hogy a Középiskolai Mate-

matikai Lapokban megint induljon fizikarovat, amit ő szerkesztett. Amikor Állam Apuka visszavonult, vele beszéltem meg, hogy az Eötvös Társulat elvállalja a lap kiadásának munkáját és anyagi felelősségét. Így lett és van ma is Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok.

Rezső bácsi legnagyobb kisugárzású tette az volt, hogy a hatvanas években lengyel és cseh kollégákkal együtt létrehívta a Nemzetközi Fizikai Diákolimpiát. Varsó után a második olimpiát ő szervezte meg Budapesten. Nem mi, hanem külföldi (kínai) vezetők ismerték el, hogy a Nemzetközi Fizikai Diákolimpia az évszázados Eötvös Versenyből bontakozott ki. Ma már négy kontinens félszázánál több országának diákjai mérik össze – nem izomerejüket, hanem problémavállaló és problémamegoldó képességüket. A világ fizikusainak legmagasabb testülete, a Nemzetközi Fizikai Unió a kilencvenes években érdemével ismerte el e kezdeményezés világraszóló értékét. Amikor ezt az érmet a 90 éves Rezső bácsinak átadtam, ő emlékeit idézte fel és várákozásait mondta el.

Ezidén Izlandon volt diákolimpia, ahol 60 ország mezőnyében a magyar diákok Kína, Oroszország, Irán után a negyedik helyen végeztek, messze előzve minden NATO-országot. Rezső bácsi most, a századvégen eltávozott, hosszú útra indult. De odafent biztosan boldog mosollyal fogadja a magyar iskola újabb diádlát. Ezt köszönjük Neked, Kunfalvi tanár úr!

Aki a jövő héten kíván gazdag lenni, az a tőzsdére megy vagy kft.-t alapít. Aki a jövő századra kívánja nemzetét gazdaggá tenni, az tanítja a fiatalokat. Kunfalvi Rezső az Eötvös Loránd Fizikai Társulat tiszteletbeli elnöke volt és az is marad.

KUNFALVI REZSŐ

(Cegléd, 1905. augusztus 20. – Budapest, 1998. július 1.)

Már 14 éves korában diáklapot szerkesztett a kőbányai Szt. László Gimnáziumban. 17 éves korában jelent meg első cikke (May Károly életéről) a Magyar Cserkész c. folyóiratban. 18 évesen első díjat nyert a Zászlónk c. újság irodalmi pályázatán. Ugyanebben az évben az első tíz helyezett közé került az akkor első ízben megrendezett budapesti tanulmányi versenyen – matematikából. Ez utóbbi siker hatására iratkozott be a Pázmány Péter Tudományegyetemre. Édesapja nyomdokaiba lépve szerzett matematika-fizika szakos tanári diplomát, miközben egy évet angol egyetemeken is töltött.

Vermes Miklós évfolyamtársa volt az egyetemen; életük később sok fontos ponton kapcsolódott össze. Először is akkor, amikor Vermes őt javasolta saját maga helyett Ortvy Rudolf mellé fizetés nélküli tanársegédnek. Ha fizetést nem is, ösztöndíjat tudott szerezni az elméleti fizika tanszék akkor kinevezett új vezetője, s Kunfalvi Rezső három évig volt Ortvy mellett egyedüli tanársegéd, könyvtáros, folyóiratfelelős, olykor szinte személyi titkár. Nevezetes évek voltak ezek: Ortvy meghívására Sommerfeld, Planck, Eddington tartottak itt előadásokat, a külföldön kutató fiatal magyar tudósok közül Neumann János, Wigner Jenő, Tisza László, Teller Ede, Lánczos Kornél hozták a legújabb híreket, ismertették saját eredményeiket. Ezek voltak a nevezetes Ortvy kollokviumok. Kunfalvi Rezsőnek egész életre szóló élményt adott e három év; akkori feljegyzéseit legféltettebb kincsei között őrizte meg.

Nemcsak a fizika, de a fényképezés, valamint az utazás, a hegymászás szenvedélye is összekötötte Kunfalvi Rezsőt Vermes Miklóssal. Sokat kirándultak együtt, fényképezték a természetet s olykor egymást is, sziklamászás közben. Van Kunfalvinak egy fotokiállításán díjat nyert felvétele, melyen Vermes teljes menetszerelésben ugrik át egyik szikláról a másikra egy mély szakadék fölött... Legfőbb közös tulajdonságuk azonban a fizika tanítása és népszerűsítése iránt érzett elhivatottság volt, s ami ezzel szorosan összefügg, a hazai fizikatanításért érzett felelősség. Vermes a fasori evangélikus gimnáziumban, Kunfalvi a pesterzsébeti Kossuth Lajos, majd a IX. kerületi Fáy András gimnáziumban tanított a két háború között fizikát. Mellette publikáltak: cikkeket, tanulmányokat, könyveket írtak. Érdemes megemlíteni, hogy Kunfalvi angolt is tanított; a harmincas években több olyan angol tankönyv jelent meg, amelynek ő volt a szerzője.

1948-ban került Kunfalvi Rezső az akkor államosított Szt. Imre Gimnáziumba – még éppen találkozhatott az abban a tanévben ott érettségiző Györgyi Gézával, a magyar fizika egyik nagy ígéretével és Holics Lászlóval, akit nem kell bemutatni a KöMaL olvasóinak. Említsünk meg egyet-egyet későbbi valódi tanítványai közül is: a mérnök Pápai László, a vegyész Náray-Szabó Gábor vagy a fizikus de Chatel Péter neve jól ismert szakmai körökben itthon és külföldön is. Valamennyien hálásan emlékeznek vissza Rezső bácsi (Kunfavi tanár úr) óráira, és vidáman elevenítik fel a vele töltött évek ezernyi emlékét.

Tisztelt Olvasó, aki sietve átfutsz most e sorokon, hogy minél előbb a feladatokhoz érj, állj meg egy pillanatra, s adózz tisztelettel e nagyszerű tanár és lapszerkesztő emlékének – neki köszönhető ugyanis, hogy bekerült a fizika a KöMaL-ba! Neki köszönhető, hogy 1959 őszétől a Középiskolai Matematikai Lapok „fizika rovattal bővítve” jelent meg. Először csak 8 oldalon, 1960 őszétől kezdve 16 oldalon, a 32 oldal matematika mellett. 1959-ben Vermes Miklós, mint az Eötvös Loránd Fizikai Társulat alelnöke segített megindítani ezt a rovatot: cikkeket írt, feladatokat küldött, elvállalta a szerkesztőbizottsági tagságot. Íme, újabb találkozási pont kettőjük életében. Persze az elinduláshoz kellett még néhány szerencsés körülmény. Az egyik közülük az, hogy éppen 1959-ben kapott Kossuth-díjat egy olyan fizikus, aki annak idején szorgalmas megoldója volt a Faragó-féle Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapoknak, s még Eötvös-versenyt is nyert 1938-ban. Ő, Bodó Zsolt lett azután a fizika szerkesztőbizottság Kossuth-díjas vezetője, az ő beköszöntőjével indult útjára a fizika a Lapban. 1959-től 1965-ig társadalmi munkában, 1965-től 1975-ig végre fizetett állást betöltve szerkesztette Kunfalvi Rezső a fizika rovatot. Akkor, 70 évesen ment nyugdíjba, de azután is, mindvégig tagja maradt a fizika szerkesztőbizottságnak.

1966-ban, amikor már sok jó diák vette körül, Rezső bácsinak újabb ötlete támadt. Egy prágai szakmai konferencián megállapodott R. Kostial cseh és Cz. Scislawski lengyel kollegákkal, hogy megpróbálják a nemzetközi matematikai olimpia mintájára megszervezni az olimpiát fizikából is. Szerencsájuk volt, mindjárt a következő évben sikerült megrendezni az első nemzetközi fizikai diákolimpiát Varsóban. Ezen a három kezdeményező országon kívül Bulgária és Románia vett részt. A versenyt a magyar Szalay Sándor nyerte meg – ma a Johns Hopkins egyetemen tanít, az MTA levelező tagja. A második olimpiát Magyarország – pontosabban Kunfalvi Rezső – szervezte meg 1968-ban, éppen 30 évvel ezelőtt. Később még egyszer rendezett Magyarország nemzetközi fizikai diákolimpiát, éspedig 1976-ban. Ezt is az akkor éppen nyugdíjas éveit kezdő Kunfalvi Rezső szervezte meg, Vermes Miklóst kérve fel az elméleti feladatokat összeállító bizottság vezetésére...

Sikeres ember volt Kunfalvi Rezső: úgy is, mint lapszerkesztő és úgy is, mint a magyar olimpiai csapat vezetője, aki a legtehetségesebb magyar diákokat vehette pártfogásába. A hatvanas évek elején az Eötvös Társulatban általa alapított Ifjú Fizikusok Körének összejöveteleit nosztalgiával emlegeti ma már egy egész fizikus generáció. Nem fejezhetjük be Rezső bácsi méltatását szebben, mint az egyik legelső ifjú fizikus, a ma már egyetemi tanár Tichy Géza róla írt szavaival: „Gazdag életútjáról sok kitüntetés is tanúskodik, de azt hiszem, hogy a legfontosabb számára, hogy a mai kor fizikájában sok-sok olyan tudós alkot, akik neki köszönhetik, hogy erre a pályára értek. A magyar fizika tudományának pezsgő élete a legmaradandóbb emlék. A kutatók szívében szeretet övezi emlékét.”

A Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok szerkesztőbizottságából mostantól hiányozni fog Kunfalvi Rezső neve. Szelleme – reméljük – velünk marad.

Radnai Gyula